अर्धवार्षिकी नमूना प्रश्नपत्रम् -2024-25
डी॰ए॰वी॰ बी.आर. विद्यालय:,बीना
कक्षा- दशमी (संस्कृतम्)

समय: - होरात्रयम् **पूर्णांक:- 80**

निर्देशा: - (i) प्रश्न पत्रे चत्वार: खण्डा: सन्ति ।

खण्ड: (क) अपठित अववोधनम् - 10 अंका:

खण्ड: (ख) रचनात्मकम् कार्यम् - 15 अंका:

खण्ड: (ग) अनुपयुक्त व्याकरणम् - 25 अंका:

खण्ड: (घ) पठित- अववोधनम् - 30 अंका :

(ii) सर्वे प्रश्ना: अनिवार्या: ।

(iii) प्रश्नानाम् उत्तराणि खण्डानुसारं क्रमेण एव लेखनीयानि ।

(iv) प्रश्नसंख्या अवश्यं लेखनीया । त्रयोदश प्रश्ना: सन्ति ।

(v) उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि ।

खण्ड (क) :अपठिताववोधनम् - 10 अंका :

1लिखन्तु उत्तराणि पठित्वा अनुच्छेदं ॰1

महाकवि: कालिदास: न केवलम् संस्कृतसाहित्यस्य अपितु विश्वसाहित्यस्य श्रेष्ठ: कवि: अस्ति । अतएव इंग्लैंडदेशवासिन: स्वकीयाभ्यां सर्वश्रेष्ठाभ्यां दान्ते –वर्जिलाभ्यां सह तस्य तुलनां कुर्वन्ति । जर्मनदेशवासिन: तु तं “शेक्सपीयर” इति कथयन्ति । एष: महान् कवि: नाटककार: च आसीत् । कालिदासेन विरचिता: सप्तग्रन्था: सन्ति । एतेषु रघुवंशम् , कुमारसंभवम् इति द्वे महाकाव्ये , ऋतुसंहारं , मेघदूतम् नामके द्वे खण्डकाव्ये , अभिज्ञानशाकुन्तलम् , विक्रमोर्वशीयम् मालविकाग्निमित्रम् चेति त्रीणि नाटकानि सन्ति । सौंदर्य-वर्णने काव्यप्रतिभायां च महाकवि: कालिदास: अद्यापि अप्रतिम: वर्तते । भारतीयमाहाकविषु स: ‘कविकुलगुरु:’ इति उपाधिना विभुषित: ।

(क) **एक पदेन उत्तरत-** **(1x2=2)**

(i) कालिदास: कति नाटकानि अरचयत् ?

(ii) क: कविकुलगुरु: कथ्यते ?

(ख) **पूर्ण वाक्येन उत्तरत-** **(2x2=4)**

(I) कस्मिन् विषये कालिदास: अद्यापि अप्रतिम: ?

(II) जर्मनदेशवासिन: कालिदासं किं कथयन्ति ?

(ग) **निर्देशानुसारम् उत्तरत-** **(1/2/x4=2)**

(i) कवि: इति पदस्य किम् विशेषणपदम् अत्र न प्रयुक्तम् ?

(अ) श्रेष्ठ: (इ) एष:

(आ) महान् (ई) कालिदास:

(ii) जर्मनदेशवासिन: तु तं “शेक्सपीयर” इति कथयन्ति। अस्मिन् वाकये ‘तं’ इति पदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(अ) शेक्सपीयराय (आ) कालिदासाय

(इ) भारताय (ई) मेघदूताय

(iii) कालिदास: अद्यापि अप्रतिम: वर्तते’अस्मिन् वाकये वर्तते क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(अ) वर्तते (आ) कालिदास:

(ई) अद्यापि (ई) अप्रतिम:

(iv) ‘काव्यप्रतिभायां’ पदे का विभक्ति: प्रयुक्ता ?

(आ) प्रथमा (आ) द्वितीया

(उ) षष्ठी (ई) सप्तमी

(घ) अस्य गदयांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत । (2)

2. भवान् दीपकः। दिल्लीनगरे छात्रावासे स्थित्वा अध्ययनं करोति। पितरं प्रति धनं प्रेषणविषये लिखिते थे रिक्तस्थानानि मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहातया पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकासु लिखत। (1/2x10=5)

छात्रावासः

(i)..---------------

दिनाङ्कः---------------

श्रद्धेये पितृचरणे

सादरं प्रणामाः।

(ii).--------- अत्र कुशलम् तत्रास्तु इति भगवन्तम् **(iii)**------------ प्रार्थयामि। यद्यपि अत्र छात्रावासे सर्वं सुव्यवस्थितम् अस्ति तथापि **(iv)**....-------- सान्निध्यस्य अभावः अस्ति। परीक्षाकालः समुपस्थितः, तदर्थं कानिचित् पुस्तकानि **(v)**------------ इच्छामि I यदि कष्टकरं न भवेत् तर्हि पञ्चशतानि **(vi)**..-------- अविलम्बं प्रेषयन्तु। **(vii)**------------ अभावे अहं मित्राणां **(viii)**......----- च सहायतया कार्य सम्पादयामि। मात्रे मम **(ix)**------------ निवेदनीयाः। गृहे सर्वेभ्यः नमः। **(x)**............ प्रदातव्यम् ।

भवदात्मजः,

दीपकः।

रुप्यकाणि, क्रेतुम्, धनस्य, अहर्निशम्, चरणवन्दना, भवताम्, पत्रोत्तरम्, दिल्लीतः, पुस्तकालयस्य, प्रणामाः

3. चित्रम् आधृत्य मञ्जूषापदानां सहायतया संस्कृतेन पञ्चवाक्यानि लिखत। (1X 5=5)

वृक्षाः , महिला , परिवेश , कारयानम् , कर्तिताः वृक्षाः , शिशुः

4॰ अधोलिखिताः लघुकथाः पठित्वा मञ्जूषानाञ्च सहायतया रिक्तस्थानां पूर्तिं करोतु भवान्। (1/2 x 10 = 5)

(क) रामायणे इदं वर्णितं यत् एकदा स्व (i) …………….. जनकपुत्री सीता शृङ्गारम् अकरोत्। सा षोडश शृङ्गारं कृत्वा स्वशिरसि सौभाग्यचिह्न सिन्दूरम् अरचयत्। एतद् दृष्ट्वा श्रीहनुमान् (ii) …………….. अपृच्छत्–"मातः! भवती कथं (iii) …………….. स्वमस्तके सिन्दूरं रचयति।" माता सीता अवदत्–"प्रियवर! अनेन (iv) …………….. स्वामिनः आयुः (v) ……….. सः प्रसीदति अपि। अतः अहम् एवं करोमि।" एतच्छ्रुत्वा हनुमान् ततः (vi) ………………। एकस्मिन् दिवसे श्रीहनुमान् सम्पूर्णे शरीरे (vii) …………….. लिम्पित्वा राजसभाम् आगच्छत्। तदा तस्य रक्तवर्णं (viii) …………….. दृष्ट्वा सर्वे जनाः अहसन्। कारणं पृष्टे सति हनुमान् अवदत्–"माता अवदत्–सिन्दूरेण स्वामिनः प्रसन्नता आयुश्च वर्धते, अतः अहमपि तेन कारणेन एव (ix) ……… शरीरे सिन्दूरम् अलिम्पम्।" एतच्छ्रुत्वा (x) ……… प्रसन्नः भूत्वा तस्य आलिङ्गनम् अकरोत्।

अथवा

संबादं पठित्वा रिक्तास्थानानि पूरयन्तु –

मञ्जूषा – पुरा, कालिदासस्य, कदा, इच्छसि, दृष्टम्, गमिष्यामि, अगच्छम्, माता, अहम्, लतिके।

अध्यापिका–नमिते! किं जानासि (i) .... कालम्।
नमिता–महाकविः कालिदासः (ii) .... अभवत्। परं तस्य कालं न जानामि।
अध्यापिका–राधे! त्वया तेन लिखितम् अभिज्ञानशाकुन्तलम् नाटकं (iii) ....।
राधा–आम्! महोदयं! अहं तत् नाटकं द्रष्टुं ह्यः (iv) ....।
अध्यापिका–नमिते! त्वम् इदं नाटकं द्रष्टुं (v) .... गमिष्यसि।
नमिता–अहं तु एतत् द्रष्टुं श्वः (vi) ....
अध्यापिका– (vii) .... किं त्वं नाटकं द्रष्टुं न (viii) ....?
लतिका–इच्छामि। यदा मम (ix) .... अनुमतिं दास्यति तदा (x) ....
"द्रक्ष्यामि।

खण्ड (ग) व्याकरणम् अनुपयुक्त 25 अंका

5. **अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदानां सन्धिविच्छेदं सन्धिम् वा कृत्वा लिखत–** (1x4=4)

(i) कामः एषः <u>विद्ध्येनमिह</u> वैरिणम् ।
ii) छात्राः अधुना अनु+छेदम् लिखन्ति I
iii) अतोऽहम् ईश्वरं पूजयामि I
iv) सृष्टि:+ एषा रमणीया भवति I

6. **प्रदत्त विकल्पेभ्यः उचितसमासपदैः चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत–** (1x4=4)

(i) <u>**विद्यासमं**</u> चक्षु; नास्ति
(क) विद्यायाः समम् (ख) विद्यायै समम्
(ग) विद्यया समम् (घ) विद्या सममम

(ii) <u>**अनिच्छन्नपि**</u> वाष्णेय बलादिव नियोजित: I
(क) न निच्छन् (ख) न मिच्छन्
(ग) न इच्छन् (घ) न नेच्छन्

(iii) तत्र तदा <u>**व्यासनारदौ**</u> प्रविशतः
(क) व्यसौ नारदौ च (ख) व्तासौ च नारदौ च
(ग) व्यासः च नारदः च (घ) व्यासः च नारदः च.तौ

(iv) आज्ञा गुरुणाम् ही <u>**अविचारणीया**</u>
(क) अ विचारणीया (ख) आन विचारणीया
(ग) अनु विचारणीया (घ) न विचारणीया

7. रेखाङ्क्तिकतपदानां प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) – (1x4=4)

(i) <u>**गायिका**</u> भजनं गायति।
(क) गायक +टाप् (ख) गायक +डीप्
(ग) गायक+ तल (घ) गायक+ त्व

(ii) <u>**श्री + मतुप्**</u> निरुपमा आगच्छति I
(क) श्रीमान् (ख) श्रीमंती
(ग) श्रीमत् (घ) श्री

(iii) इतिहास+ठक् देशस्य पुरातनं विषयं जानन्ति
(क) इतिहासिका: (ख) ऐतिहासिका:
(ग) एतिहासिका: (घ) इतिहासठका:

(iv) बालिकायाः सरलता अति प्रशंसनीया
क) सरल+ टाप् (ख) सरल +टाप्

(ग) सरल +तल (घ) सरल +ता

8. वाच्यानुसारं रिक्तस्थानानि मञ्जूषात: पदानि चित्वा पूरयत - **(1x3=3)**

(i) विद्वान् सर्वै: -------------

ii) ------------ गीता पठ्यते

iii) ----------- क्षेत्रे श्रमं क्रियते

iv) त्वया किम् कार्यं -----------------

9. एका कृषकोऽस्ति। सः कति वादने स्वकार्याणि करोति, इति समयं दृष्ट्वा संस्कृतेन रिक्तस्थानेषु तिखत (केवलं प्रश्नत्रयम्) - (1**x**3=3)

(i) सोहनलालः प्रातः (6:15)----------------- वादने हलकार्य करोति।

(2) सः मध्याहने (11:30) ------------------- भोजनं करोति

3) स: कृषकः6:00 ------------------- वादने वादने क्षेत्रात् गृहम् आगच्छति ।

4) स: कृषकः 07:00 ------------------वादने सन्ध्यावन्दनां करोति।

10॰ उचितअव्यय पदै: रिक्तास्थानानि पूरयत- (1**x**4=4)

(i) मित्राणि------------------- वार्तालापम् कुर्वन्ति ।

(ii) मार्गेषु जना: गृहात् ---------------- चलन्ति ।

(iii) माता ----------- कथाम् लिखति ।

(iv) शरदमासे शारादाया:पूजा ---------- अन्या पूजा न भवति I

v) माता वदति वृथा चिंता ----------- करोतु

मञ्जूषा –(इव , एव , बहिः , अधुना , मा)

11॰ अधोलिखितवाक्येषु रेखांकित-अशुद्धपदाय उचितपदम् चित्वा वाक्यानि पुनः लिखन्तु **(1/2x4=2)**

I) त्वम् नर्तनात् अन्यत् किमपि **<u>जानाति</u>**

अ) जानन्ति इ)) जानामि

आ) जाने ई) नानाहि

ii) श्यामः तस्य सहा सहयोगं करोति स्म I

अ) तम् इ)) तेन

आ) तत् ई) तानि

iii) उद्यानं पुष्पाणि शोभन्ते

अ) पुष्पेण इ) पुष्पै:

आ) पुष्पात् ई) पुष्पस्य

iv) त्वम् अहम् श्यामः च तत्र श्वः --------------- I

अ) गमिष्यामि इ) गमिष्याम:

आ) गमिष्यन्ति ई) गमिष्यसि

खण्ड: (घ) पठित- अववोधनम् - 30 अंका :

12. अधोलिखितं गद्यांशम् पठित्वा प्रदत्तप्रश्नाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत- **(5)**

तस्य वचनम् श्रुत्वा अश्रद्धेवं मत्वा मदोद्धताः कपयः प्रहस्य अवदन् "भी। किमिदम् उच्यते। न वयं स्वर्गसमानीपभोगान् विहाय अ 5 सुखस्य कुपरिणामं न जानीय। अहं तु वनं गच्छामि।" धार-तिक्त-कपाय-कड-रूक्षफलानि भक्षविष्यामः। तच्छ्रुत्वा साधुनयनों दूधपतिः सगद्गदम् उक्तवान् रसनास्यादनुष्याः यूयम्य

अथ अन्यस्मिन् अहनि स मेषो यावत् महानसं प्रविशति तावत् सूपकारेण अर्धज्यतितकाष्ठन ताडितः। ऊर्णाप्रपुरः मेषः वहूनिना जाज्वल्यमानशरीरः निकटस्थाम् अश्वशालां प्रविशति दाहवेदनया च भूमी लुठति। तस्य क्षिती प्रलुटतः तृणेषु वनित्यालाः समुत्यिताः ।

अ. एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(1) मदोद्धताः के आसन्?

(1) कः सगद्गद् उक्तवान्?

(iii) वहनिज्वालाः कुत्र समुत्थिताः?

आ . पूर्णवाक्यदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(1) साबुनयनो यूथपतिः सगद्गदं किम् उक्तवान्?

(ii) मेषः किमर्थ भूमौ लुठति?

(iii) कीदृशः मेषः अन्वशालां प्रविशति?

इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(i) 'अवदन्' क्रियापदस्य कर्तृपदं कि प्रयुक्तम्?

(ii) 'यूथपतिः' इति पदस्य किं विशेषणपदं प्रयुक्तम्?

(iii) 'भूमी' इत्यस्य किं पर्यायपदं प्रयुक्तम्?

13. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत– 5

अपूर्वः कोऽपि कोशोऽयं विद्यते तव भारति।

व्ययतो वृद्धिमायाति क्षयमायाति सञ्चयात्॥

अ. एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(i) सरस्वत्याः कोशः कीदृशः मन्यते?

(ii) अयं कोशः कथं क्षयमायाति ?

(iii) पुण्यकर्मणां फलं किम् ?

आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(1) केषां सदा दुःखं भवति ?

(ii) भारत्याः कोशः कथं वर्धते?

(iii) मनुष्यः कां समाचरेत् ?

इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(i) "अपूर्वः कोऽपि कोशोऽयं विद्यते तव भारति।" अत्र वाक्ये क्रियापदं किम्?

(ii) 'दुःखम्' इत्यस्य किं विपर्ययपदं प्रयुक्तम् ?

(iii) 'अपूर्वः' इत्यस्य विशेष्यपदं चित्वा लिखत ।

14. अपोलिखितं नाट्यांशं पटित्या प्रदत्तप्रस्नानाम् उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायां लिखत

मपूरः (प्रविश्य, साट्टहास) सर्वसत्यम्। हमे राष्ट्रपक्षी को न जानाति तव ध्यानावस्त्रान्नानू

मयूरः भूयताम्, धूपताम्। मम नृत्यं तु प्रकृतेः आराधना। पश्य चारुद्रिकाशमानमपिच्छानाम् अपूर्व मौन्दर्यम्। मम केकारचं श्रुत्वा कोकिलः अपिलम्ते। मम शिरसि राजमुकुटमिव शिखां स्वाप्यता वियात्रा एवं अहं पलिरात्रः कृतः।

खलेन अधिगृह्य कुरतया भक्षयसि। पिक त्वाम्। जयमानितं खलु सर्वपकिया। रे सर्पभक्षक नर्तनात् अन्यत् किम् अपर जानासि

1. एकयोन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(1) केन सबै पश्चिकुलम् अवमानितम् ? (#) मयूरस्य केकारवं श्रुत्वा कः लज्जते?

(क) साट्टहासम् कः प्रविशति?

11. पूर्णकक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्रयम्)

(1) कः मौनं धृत्वा बराकान् मीनान् छलेन अधिगृह्य करतया भक्षयति ।

(ii) कस्य शिरसि शिखां स्थापयता विधात्रा एव पक्षिराजः कृतः?

(iii) कस्य नृत्यं प्रकृतेः आराधना भवति?

III (i) 'धिक् त्वाम्' इत्यत्र 'त्वाम्' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?

. निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(ii) 'सर्पभक्षक' इति सम्बोधनं कस्मै प्रयुक्तम्?

(iii) 'चारुवर्तुलचन्द्रिकाशोभितानाम्' इति पदं केषां विशेषणम्?

15. 15. रेखाङ्कित-पदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत

(i) मम पिच्छानाम् अपूर्व सौन्दर्यम्।

(ii) अयं पुरुषः पापं चरति ।

(iii) राजा शक्राय चक्षुः समर्पितवान् ।

(iv) एतद् मनुष्येषु न प्रयोक्तव्यम् ।

(v) मधुरभाषिणी वाणी पुरुषं प्रह्लादयति ।

(vi) वयं स्थलानि द्रष्टुम् उत्सुकाः स्मः ।

16. मित्ररूपाः हि रिपवः सम्भाष्यन्ते विचक्षणः ।

ये हितं वाक्यमुत्सृज्य विपरीतोपसेविनः ॥

अन्वयः ये

(i) वाक्यम् उत्सृज्य विपरीत

(ii) (भवन्ति ते)

iii) -------------------- मित्ररूपाः

(iv) सम्भाष्यन्ते ।

मञ्जूषा (हितम्, रिपवः, उपेसेविनः, विचक्षणैः)

मञ्जूषायाः साहाय्येन श्लोकस्य भावार्थे रिक्तस्वानानि पूरयित्वा पुनः लिखत-

असंशयं महाबाहो ! मनो दुर्निग्रहं चलम्।

अभ्यासेन तु कौन्तेय! वैराग्येण च गृह्यते॥

भावार्यः हे महाबाहो। अत्र संशयः नास्ति यत् एतत् 1

(i) परन्तु यदि वयं पुनः पुनः (ii) अतीव चञ्चलम् अस्ति।

इदं (i)- (ii) नियन्त्रितं भवति कुर्मः, विरक्ताः च भवामः तदा निश्चयेन एतत् वशीकर्तुं (i)

मञ्जूषा

बहुकष्टेन, अभ्यासम्, शक्नुमः, मनः

7. रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुसारं शुद्धम् अर्व वित्या लिखत (केवल प्रश्वतुष्टयम्) - 4

(1) अलम् अर्ज <u>**मिथः**</u> कलहेन।

(क) परस्परम् (ख) इंदूशम्

(ग) मियकः (प) व्यर्थम

(ii) भीमसेनः अतीव खादति स्म।

(क) अर्जुनः (ख) धर्मराजः

(ग) भीमः (च) व्याघ्रः

(iii) सः चक्रम् एव अयाचत ।

(क) चक्रात् (ख) दिव्यं चक्रं

(ग) चक्रेषु (घ) चक्रेण

(a) विधि एनं हि वैरिणम्।

(क) जानीहि (ख) अर्पय

(ग) पश्य (घ) कुरु

(v) मेषः **<u>महानसं</u>** प्रविश्य यत् पश्यति तद् भक्षयति ।

(क) देवशालाम् (ख) पाकशालाम्

(ग) मन्दिरम् (घ) हयशालाम्

18. अधोलिखितकयां रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत- 4

प्रभातवेलायां राजहंसी राजहंसः च (i) ------------- विहरतः स्म। तदेव सहसा (ii)----------------------ध्वनिं श्रुत्वा राजहंसः () राजंहसीं च पृच्छति

(vi) कृष्णं कर्म अपि कृष्णमेवास्ति। तदैव (vii) सक्रोधं प्रविश्य वदति यत् मम वर्णः तु (viii)यत् इयं (iv) कस्य अस्ति? राजहंसी (४) ध्वनिः इयम् इति वदति। सा कथयति यत् काकस्स

श्रीकृष्णस्य सदृशो वर्तते। अहं तु छात्रेभ्यः आदर्शः अस्मि। अहमेव स्वक्यणितैः जनान् प्रातः प्रबोधयामि ।

मञ्जूषा

सरस्तीरे, काकः, श्रीरामस्य, काकस्य, ध्वनिः, शरीरम्, आकुलीभवति, काकस्य